

רות כותבת על לילות ברלין, ואסילייב מבלה במוסקבה, וגולדמן וערן בתל אביב

שולמית אלמוג¹

מאמר זה עוסק באתגור התפישה המתייחסת לזנות כתופעה "נורמלית", כחלק טבעי מדרכו של עולם, באמצעות עיון באופן שבו היא מתוארת במספר יצירות ספרותיות. אתגור שכזה, מזווית שונות, משותף לרות של לאה גולדברג, ואסילייב של צ'כוב וגולדמן של יעקב שבתאי. אצל שלוש הדמויות הספרותיות הללו יוצר המגע עם הזנות תגובה טעונה ומורכבת. יש לה אופי שונה אצל כל אחת ואחד מהם, אבל משלוש התגובות מצטיירת הזנות כפי שהיא – שונה מכל דבר אחר.

הספרות מספקת לנו כאן, באמצעות היצירות האלה כמו באמצעות יצירות נוספות רבות אחרות, שירות חשוב מאין כמותו. היא מייצגת בדייקנות את הדקויות והפיתולים של התודעה החברתית וחושפת את יחסי הכוחות הבעייתיים האופפים את תופעת הזנות. לספרות יש יכולת לשקף את מציאות הזנות היומיומית, שפרקטיקות עתיקות יומין מסייעות למקמה בשולי החיים הרגילים, מאחורי כניסות דיסקרטיות ודלתות נעולות. בשלוש ההתבוננויות הספרותיות שלהלן הדמויות, שאנו מביטים דרך עיניהן בהתרחשויות הסיפור, מציצות לתוך מציאות הזנות ואף יוצרות עמה קשר קצר ומגע מסוים, מקוטע. ואולם הן ממהרות לשוב למציאות חיי השגרה שלהן אהוות בהלה, נועל, בושה ואשמה, המתפוגגים כשעולם הצללים של הזנות חוזר אל החשכה הרגילה האופפת אותו.

אפתח בקטע מתוך מכתבים מנסיעה מרומה, ספר הפרוזה הראשון של לאה גולדברג (2007), שראה אור בשנת 1937. זהו רומן מכתבים קצר. הכותבת היא רות ומכתביה, המופנים אל אהוב ספק נוכח ספק נעדר, מספרים על מראות ונסיעות באירופה המשנה את פניה. "הגיבורה שלי – רות", כותבת לאה גולדברג, "עלולה לחיות כמוני בזמן התלוי על בלימה [...]" (שם: 7). אחת הערים שרות כותבת עליהן היא ברלין. וכך היא מתארת את רשמי שיטוטיה שם:

1 המאמר מבוסס על אחד הפרקים מתוך ספרי גשים מופקרות (אלמוג 2008).

בדרך זו הייתי שבה הביתה מן התיאטרון, מביקור אצל מכרים. בלילה. ליד חלונות בית המסחר סובבו זונות מצוחצחות, עטופות פרוות, נעלות נעליים גבוהות המגיעות עד ברכיהן. אדומות, צהובות, שחורות. וזכרת אני, כמה נדהם מוחי בן התשע־עשרה, כשנודע לי כי כל צבע נעליים סימן הוא ל"סוג" מסוים של זונות. השחורות – לסרטיסטים, הצהובות – למוזיקיסטים, האדומות – 'סתם'. המיון הזה רדף אחרי כחרפתי הפרטית. רבות לא יכולתי אז לסלוח לו לאדם (שם: 16).

פה, בפנינת שני רחובות [...] הייתה מתהלכת תמיד נערה בלונדית לבושה פרווה שחורה ונעליים אדומות. כבת שבע־עשרה, אולי אפילו שש־עשרה. בלילות קור וגשם הייתה עומדת פה. פניה המפורססים רק מעט היו עליזים מאוד. פני בעוברי עליה היו עצובים. [...] ואני לא יכולתי לסלוח לה על שאינה שונאת אותי. התביישתי שאני הולכת מן התיאטרון, שביליתי את היום באוניברסיטה, שאני, אם יעז מישהו לגשת אלי ברחוב אפל זה, אעבור על פניו בהבעת בוז מהולה בחד, אעלה אל חדרי הסגור בפני כל העולם וארדם. [...] אני אעבור את דרכי מסיגופים לסיגופים, מבדידות לבדידות. אך "בכל עת יהיו בגדי לבנים ושמן על ראשי לא יחסר". ואני התביישתי לפניה באתה בושה הצורבת של תשע־עשרה שנותי (שם: 17-18).

לאה גולדברג מגדירה את רות, ובמשתמע ייתכן שגם את עצמה, כמי שאולי ראתה ואולי דמיינה את התמונות המתוארות במכתבים. אפשר שהמכתבים משקפים זיכרון ממשי ואפשר שהם "רק הד אֶסוציאציות, קָליל חרוזים, תמונות והלך־נפש" (שם: 9). בין כך ובין כך, גם אם גולדברג לא ראתה כמו עיניה את הזונות הברלינאיות, היא מדמיינת את הבושה. רות אינה רק בת דמותה של המחברת. גולדברג מתארת ברגישות ובעומק איך נשים רבות חוות את תופעת הזנות. "רות אינה עלמה סנטימנטלית" (שם: 7), היא מאפיינת את האישה פרי דמיונה. ואכן, רות מעוצבת באופן שתחושתיה לנוכח המפגש עם שוק המין הברלינאי אינן קשורות לסנטימנטליות יתירה או לרגישות שמקורה בגילה הצעיר. גולדברג מצליחה לבטא באמצעות רשמיה הדמיוניים של רות משהו מהבושה שמרגישות נשים רבות לנוכח תופעת הזנות.

התרבות ומציאות החיים גם יחד אמנם יצרו פער שכמעט אינו ניתן לגישור בין נשים החולפות לתומן ברחוב בשופן מן התיאטרון בברלין, בתל אביב ובכל עיר אחרת כלשהי, נשים שייקפו בהלה וזעזוע אם יראו בהן בטעות זונות, לבין נשים שאכן עוסקות בזנות. ואולם החוויה שגולדברג מתארת אינה נובעת מתפישת הזונות של ברלין כאחרות, אלא מעמדה הפוכה, עמדה של סולידריות של אישה אחת עם אישה אחרת. סולידריות והזדהות הן המקור העמוק של הבושה הצורבת, החרפה הפרטית שגולדברג כותבת עליה. הבושת הפרטיות מצטרפות לבושה קולקטיבית בקרב נשים לנוכח הזנות, בושה שהיא מנת חלקן של הנשים בעולם על שום קיומה הרצוף של התופעה.

דומה שקשה למצוא בקרב גברים סולידריות או בושה קולקטיבית לנוכח תופעת הזנות. מלכתחילה עוצבה הזנות כפרקטיקה המשרתת גברים, כאשר התשלום בעבור השירות המיני הוא מאז ומעולם מעין פטור משתמע של הלקוחות, הן מאחריות כלפי גורלן של העוסקות בזנות והן מרגשות טורדים. יתירה מזאת, הבילוי שעיקרו צריכה משותפת של מין קנוי בידי קבוצה של חברים הוא פרקטיקה מקובלת, המחשלת את הרעות הגברית, כמתואר בקטע הקצר שלהלן, מתוך תקריית של רולן בארת (2004), טקסט שעיקרו רשמי שהותו של המחבר במרוקו בסוף שנות ה-60: "הנערים עשו מגבית כדי לממן לעצמם זונה; אחד מהם נסע שלושים קילומטר באופניים כדי להביא אותה מהעיר א' ולקנות משקאות; אחר כך כולם עברו עליה" (שם: 58).

תמת ה"נערים" או הגברים היוצאים לבילוי מיני נפוצה למדי, והיא משמשת רקע לאילוסטרציה רגישה של חריגותו החברתית והתרבותית של הגבר המתבייש לנוכח הזנות העומדת במרכז סיפורו של אנטון צ'כוב (2006), התקף. ואסילייב, סטודנט למשפטים, נענה להפצרות שני ידידיו, מאיר, הסטודנט לרפואה, וריבניקוב, תלמיד המכון לאמנויות ויוצא אתם לבילוי בסמטת ס', רובע הפנסים האדומים של מוסקבה בסוף המאה ה-19, שבה נכתב הסיפור. השלישייה עוברת מבית זנות אחד למשנהו, אבל ואסילייב לא מצליח ליהנות כמו חבריו. מתברר כי הוא ניחן (או קולל) בנפש רגישה במיוחד ולעומת העליצות והעונג שמעורר הבילוי אצל ידידיו, בו מתעוררת מצוקה. ואסילייב יודע שבעיני חבריו הזנות היא מובנת מאליה והוא כמה להיות "נורמלי" כמוהם, אך ללא הועיל. משהו בתוכו מתקומם כבר במפגש הראשון עם נשים המציעות את גופן למכירה. הוא חש "[...] שכל מה שנוהגים לכנותו כבוד האדם, האישיות, דמותו וצלמו של אלוהים, חולל כאן עד היסוד [...]" (שם: 54). למראה התלהבותם של חבריו מהאפשרות הזמינה לקנות "אדם בשר ודם תמורת מטבע עובר לסוחר" (שם: 46), הוא שואל את עצמו: "אחד מן השניים: או שרק נדמה לנו שהזנות היא רעה חולה ואנחנו מגזימים, או אם הזנות היא אמנם רעה חולה [...] אז הידידים החביבים האלה שלי הם בעלי עבדים, אנסים ורוצחים [...]. האם לא ניצלו כרגע לרעה את הרעב, הנבערות והטמטום?" (שם: 56). "תקשיבו!" הוא מנסה להסביר לחבריו, "האומנם אינכם מבינים כמה זה איום? הרפואה שלכם תעיד שכל אחת מהנשים האלה עתידה למות בטרם זמנה [...]. האמנויות יעידו שעוד קודם לכן הן מתות מוות מוסרי [...]. האם זה לא איום ונורא?" (שם). גם כשוואסילייב נפרד מחבריו, רשמי המראות שראה אינם מרפים ממנו אלא הולכים ומתעצמים, והופכים ל"התקף" קשה. זהו התקף של כאב נפשי, של ייאוש לנוכח הסבל וההשפלה שיש בזנות ובייחוד לנוכח חוסר האונים וחוסר היכולת לשנות את פני הדברים. חבריו המסוריים של ואסילייב מבהילים אותו לפסיכיאטר וואסילייב מנסה לשכנע אותו כי אין שום שיגעון בהתקף שלו. המציאות היא החולה, הוא מסביר. ואולם הרופא המנוסה, היודע את מלאכתו, מטפל בחולה שלו כמיטב יכולתו, מרגיע אותו במילים, במחוות ובעזרת תרופות מתאימות

וההתקף מתחיל להתפוגג. בסיומו של הסיפור שב ואסילייב לאיתנו ולחיינו הרגילים ומשתרך בעצלתיים אל האוניברסיטה.

מה טיבו של ההתקף שוואסילייב חווה? ברשימה יפה שכתבה מתרגמת הסיפור לעברית, דינה מרקון (2007), היא מציינת כי דמותו של וְסוֹלוֹד גֶרְשִׁין (1855-1888), סופר רוסי הומניסט ששלח יד בנפשו וביקורת בת זמנו הגדירה אותו כמי ש"כותב בדם לבו", שימשה השראה לצ'כוב כשכתב את התקף. מרקון עורכת הקבלה מעניינת בין דמותו של גרשין, שסבל ממחלת נפש, ושכדברי אחד מחוקרי הספרות הרוסים יצירתו מאופיינת ב"צרימה תמידית בינו לבין כל הסדר העולמי", לבין ואסילייב, שצ'כוב מייחס לו אולי מחלה דומה:

לפי כל הסימנים, גיבורו של התקף סובל מאותה "מחלה". אחד מתסמיניה: אי יכולתו להשלים עם המציאות "כמות שהיא", סירובו לקבלה כמובנת מאליה. העולם הפיזי, הארצי, הוא גם ובהמי הרבה יותר מהעולם ה"ספרותי", המדומיין, האידיאלי. הקיום במישור הנפשי טהור הרבה יותר, נצבע בצבעים הרבה יותר עדינים מהעולם "כהווייתו", עולם הממש, שהנפש קורסת, מתרסקת תוך כדי מפגש אתו – כתוצאה מהפער הבלתי נסבל בין השניים.

התגובה הגברית המקובלת והנפוצה, קבלת המציאות "כמות שהיא", מיוצגת על ידי ידידו של ואסילייב, הסטודנט לרפואה, הדורש באוזניו: "הוודקה נועדה לשתייה, בשר הקדקן לאכילה, הנשים לביקורים, השלג להליכה" (צ'כוב 2006: 42). ובמילים אחרות, הזנות היא חלק מסדר הדברים הטבעי בעולם שיש ליהנות ממנו ללא חקירה ודרישה. ואסילייב מעוצב כחריג בחברה שבה הוא חי, כמי שנתקף במצוקה נפשית מפתיעה ומפחידה לנוכח תופעה רגילה, שחבריו מקבלים אותה בשוויון נפש אם לא בברכה. טיפול רפואי של מומחה לבריאות הנפש משיב את ואסילייב לאיתנו ומאפשר לו להמשיך בחיי הסטודנט הרגילים שלו. אולם החוויה שחוה מצטיירת בסיפור לא כתגובה גברית סבירה למפגש ישיר עם הזנות, אלא כסטייה, שאפשר להבינה על רקע "התקף" של מחלת נפש.

במציאות תגובה גברית חריפה לתופעת הזנות, כמו התגובה שמתאר צ'כוב בהתקף, היא נדירה למדי. אולם תגובה גברית של בושה מתונה בעקבות חוויה של קניית מין היא תדירה. חוויה שכזאת מתוארת בספרו של יעקב שבתאי זכרון דברים (1977). גם בו, כמו בהתקף, מתוארת חבורה של שלושה גברים: צואר, ישראל וגולדמן. באחת האפיוזות ברומן מתוארות חוויותיו של גולדמן הצורך את שירותיה של זונה. גולדמן, כשני רעיו, אינו מוצא סיפוק ביחסיו עם נשים. לאחר נישואים שכשלו הוא שומר על קשר שטחי עם דיתה, שעמה הוא מקיים לפרקים יחסי מין שאינם מסבים לו הנאה רבה. נחמה הוא מוצא בקניית שירותי מין. את הנחמה הזאת שבתאי בוחר לקשר עם

חרפה והשפלה, שהן חלק בלתי נפרד מחוויותיו של גולדמן כלקוח. זוהי, כותב שבתאי, "[...] נחמה שהיתה בזויה בעיניו ומשפילה ונגועה בחטא, אבל היא היתה היחידה שהיה מסוגל לה ואשר עם כל החרפה לא יכול היה לוותר עליה [...]" (שם: 119).

רחוב הירקון של גולדמן הוא "[...] הרחוב הבזוי וגם המפחיד ביותר בעיר, וכמו תמיד הרגיש נוסף לזרות גם את מועקת החרפה [...] והרגשת החרפה והחטא הוסיפה להחזיק בו כשצעד לאורך הרחוב הזה [...]" (שם: 120). אבל שלא כמו ואסילייב של צ'כוב, שתחושת החרפה לא זו בלבד שעצרה בעדו מלשכב עם זונה אלא גם העלתה אצלו מחשבות בדבר תיקון עולם ובהמשך דרדרה אותו להתקף החריוף של כאב נפשי, גולדמן חוזר שוב ושוב אל "המועדון" הרגיל שלו, ששם הוא נזקק לשירותי המין של פאולה, ש"אליה הוא רגיל". בסיומה של עסקה, המתממשת בחצר, גולדמן "מסתדר" ומבלי שאפילו יפנה את פניו אל פאולה, הוא הולך הביתה מרוקן ומדוכדך, "[...] שכן, לאחר מעשה לא נותרה בו אלא הרגשת החרפה והחטא [...]" (שם: 122). לצדן של הרגשות אלה חש גולדמן אכזבה, שכן הדקות המועטות בחצר לא דמו כלל לבילויים המיניים המסעירים שטיפח בדמיונו, בעקבות הסיפורים והחומרים הפורנוגרפיים שסיפק לו צואר.

מה מקור הרגשות החרפה וההשפלה האלה של גולדמן? ומדוע אין הן מרתיעות אותו מלשוב ולקנות מין? שבתאי עיצב את גולדמן כאדם שאינו נרתע מבירורים פנימיים ומניסיונות לרדת לחקר רגשותיו ומקורותיהם ואפילו נמשך לבירורים שכאלה. גולדמן אוהב "[...] לפענח את המשמעויות הנסתרות [...]" (שם: 7) שבמציאות החיים ולשקוע בהגיגים פילוסופיים מאותו סוג שרעיו של ואסילייב, ובעצם, גם רעיו של גולדמן, נרתעים ממנו. ואולם בעניין חרפת הזנות מחשבותיו של גולדמן מתאפיינות בשטחיות ובחד ממדיות.

רות ממכתבים מנסיעה מרומה (גולדברג, 2007) נכלמת לפני הנערה הברלינאית הצעירה, שהיא נתקלת בה בשובה מהתיאטרון. לעומת רות, גולדמן לא נכלם לפני פאולה. הבושה שלו היא מסוג אחר. גולדמן מתבייש, כנראה, משום שהעליבות וההשפלה הקשורות לזנות דבקות בו בעת שהוא נמצא כמעמד הלקוח. הוא מנסה לשכנע את עצמו שבעצם אין מקום לחרפה, שכן זנות היא תופעה שמתיישבת יפה עם "המוסר ההומניסטי" שהוא דוגל בו: "[...] פעמים אין ספור הצליח לשכנע את עצמו שהמוסר המקובל מבוסס על הדת, ואילו המוסר ההומניסטי, המבוסס על התבונה, שבאפשרות קיומו האמין, ואשר כאדם לא דתי רק אותו יכול היה לקבל, אינו שולל את הזנות [...]" (שם: 120). גולדמן יוצר אפוא לעצמו משוואה פשוטה, קישורה של זנות עם חרפה נובע מהמוסכמות הנשענות על הדת, שאינן מקובלות עליו; דחיית הדת ואימוץ "המוסר ההומניסטי" המבוסס, כאמור, על תבונה, אמורים להוליך ישירות אל תפישת הזנות כתופעה שאינה כרוכה בחרפה.

ואולם המשוואה הזאת אינה פועלת את פעולתה. הרגשת החרפה והחטא הקשורה לזנות מוסיפה לרדוף את גולדמן, למרות הניתוח הרצינולי. את המוסר הדתי גולדמן

דוחה בתוקף, אבל לא עולה על דעתו לחפש את מקורה של החרפה במוסר אחר שהוא מחויב לו. הוא לא מקשר את הפרקטיקה של קניית שירותי מין מנשים להשפלה, לניצול או לראיית הנשים המספקות את השירות כחפץ. לא מטרידה אותו ולו לרגע תהייה כלשהי בדבר רגשותיה או תודעתה של פאולה, כאשר היא מקיימת עמו יחסי מין תמורת תשלום. לעומת זאת, מעסיקה אותו מאוד זכותו כלקוח לקבל שירות מלא ואיכותי. שבתאי מתאר את אכזבתו המרה של גולדמן לאחר הניסיון הראשון שלו כלקוח. גולדמן הנרגש והנפחד, הטעון בציפיות מופלגות, מוזמין בפעם הראשונה "[...] זונה כדי לבלות אתה [...]" (שם: 123). אולם הבילוי מסתיים באכזבה מבישה לאחר שהאישה, שגולדמן חשב שישכב אתה, מאפשרת לו רק "[...] לחבק אותה מעט ולגעת בעד השמלה בשדיה [...]" ולנשוק לה פעם או פעמיים "[...]". (שם). ועוד כותב שבתאי: "וגולדמן, שחש עצמו מרומה ונלעג, ניסה למחות, אבל הוא עשה זאת בשפה רפה משום שהבין שלא תהיה בכך תועלת ומשום שחשש מאלימות, ולבסוף קם ואמר 'תדעי שהפסדת קליינט', והסתלק משם במהירות [...]" (שם). גולדמן מעוצב כאדם, שגם אם בתחומים אחרים נפשו פעילה וחקרנית, בכל הנוגע לחווייתו כלקוח הקונה שירותי מין מחשבתו אטומה ושבויה בתפישה שעל פיה הזנות היא אופציה טבעית. במקום אחר בספר גולדמן נותן את דעתו ברצינות על שאלת חופש הבחירה. הוא הוגה בסוגיית ההתאבדות ומציג עמדה שעל פיה "[...] היא המיצוי המלא והשלם ביותר של חופש הבחירה שהחיים מציעים [...]" (שם: 151). אבל הוא לא מקשר בין זנות לסוגיות של חופש בחירה או שלילה של חופש בחירה. כמה שונה דמותו מוואסילייב של צ'כוב, שעוצב כמי שנפשו עוברת על גדותיה בתודעת ניצולן והשפלתן של הנשים העוסקות בזנות ובמחשבות על מה שהוליך אותן לכך ומה יש לעשות כדי שהניצול וההשפלה ייפסקו. גולדמן אינו רואה את עצמו כלל כמנצל, או אפילו כמי שמתחזק את קיומן הנמשך של החרפה וההשפלה הכרוכות בזנות. עמדת הלקוח, הזכאי לשירות מיטבי, היא מבחינתו מובנת מאליה ומתיישבת עם אותו "מוסר הומניסטי", שבו הוא מאמין ואף מתבקשת ממנו.

בהוויה החברתית והתרבותית של זכרון רברים התפישה הגולדמנית היא הנורמה. כך, למשל, כשצואר מזכיר אישה כלשהי, פעמים רבות הוא מצמיד לשמה את התואר "זונה", או "זונה מלוכלכת". הוא סבור, "[...] שכמעט כל אשה תיכנע לכוח ונשים לא מעטות אף מצפות שיאנסו אותן [...]" (שם: 66), דעה שהוא מפרט לעתים קרובות באוזני גולדמן, המתקנא בו עמוקות בדמיינו את חוויות המין של ידידו ומנסה להתנחם בקניית שירותי מין מפאולה.

שבתאי עצמו וגם הדמויות שיצר בזכרון רברים הם גיבורי תרבות מובהקים. מרכזיותו הנמשכת של זכרון רברים כסמן תרבותי באה לידי ביטוי גם בעיבודיו

לקולנוע ולטלוויזיה ובשיח מחקרי ענף המקיף אותו.² גולדמן אינו עוד דמות ספרותית אחת מתוך אין ספור דמויות אחרות. התודעה שלו היא תודעה מייצגת תרבות ועל כן עיצובה והמשתמע ממנו הם בעלי חשיבות מיוחדת. בזכרון דברים הוויה של "הליכה לזונות", כדרך חיים, נהיית להוויה המייצגת את המציאות הנורמטיבית גם אם היא מעוררת, מסיבות שונות, תחושות עמומות של בושה או חרפה. כל הנשים בזכרון דברים עוברות בדרך כלל תהליך של החפצה ו"הסחרה". הן "מוחלפות זו בזו, מועברות בין הגברים, ותפקידן לאשר את גבריותם של הגברים" (שם: 185). אולם המקרה הקיצוני ביותר לשימוש בנשים כבחפצים, שגם הוא משתמע בזכרון דברים כמקרה נורמלי, כפרקטיקה מובנת מאליה, הוא קניית שירותי מיין מנשים. תיאור עכשווי של צריכת מיין גברית מובא בספרו של גדי טאוב אלנבי (2009), שעודד ב־2012 לסדרת טלוויזיה, הנושאת אותו שם. שוב, חווית חייהם של שלושה גברים תל אביביים: ערן העיתונאי, אריק ועידו, שהם בעלים שותפים של מועדון לילה, עומדת במרכז הספר. האפיוודה הבאה מתארת את ערן, המנסה להתאושש באמצעות רכישת מיין מהכאב הרגשי, שחוזה כתוצאה מהיחשפות לאי נאמנות מינית של נוקי, חשפנית שהוא מאוהב בה:

הוא הלך. הלך עד רחוב הרצל... דרומה למעלה לאלנבי. הוא ידע פתאום. התחנה המרכזית הישנה. כספומט. הוציא אלף... כמה מכונים. אורות מהבהבים. הוא נכנס לראשון. זונה שמנה ישבה על ספה מכוסה מגבת. מגבת ורודה. הוא יצא. הוא הלך לרחוב פיין. זונה מתנדנדת בחוץ. שיניים שבורות. נרקומנית. תפסה לו את המבט. "רוצה לבלות?" היא אמרה. המילים בקושי יצאו לה מהפה. גמורה. עיניים חצי סגורות. הוא חצה למדרכה ממול. עוד מכון. בלונדינית לא צבועה. קצת בטן. נשענה על משקוף. הוא נכנס. מאה שקל... הוא קלט שהוא לא יגמור... הוא הפסיק אותה באמצע. הוא יצא. הוא מצא אחרת. שיער שחור. עיניים ירוקות. הוא נכנס אתה (שם: 350-351).

בעיני לייצוג החוויה הגברית של צריכת מיין המשתקף באלנבי, כמו בזכרון דברים וכמו ביצירות רבות אחרות, נודעת חשיבות. טקסט כזה, דווקא בזכות הדיוק היבש והענייני בו, מתאר נאמנה את מציאות רכישת המין ומאפשר התבוננות ביקורתית במציאות הזו, יעילה לא פחות מזו המועלית בטקסטים המתייחסים באופן אמפאתי וישיר למצוקות הנשים בזנות. למי שמבקשת להצביע על הנוק הפרטי והציבורי, הכרוך בתופעות שונות שקשורות לתעשיית המין, אלנבי הוא טקסט שימושי אולי יותר

2 לדיון מאיר עיניים במשמעות מרכזיותו של יעקב שבתאי בתרבות הישראלית ראו: חנה סוקר-שווגר (2007).

מטקסט "מגוייס" ומכוון מטרה, בדיוק משום שבעליל הוא לא בא לדבר על הבעייתיות או הנוק בזנות ובכל זאת הוא חושף אותם במלאות. ערן, כדמות ספרותית, חווה רק את רצונו בשיכוך הכאב הרגשי שלו ובשיכוך ההשפלה שעבר, הקשורה במין. את השיכוך הזה הוא מבקש להשיג, באופן טבעי לחלוטין מבחינתו, באמצעות רכישת מין. הנשים אותן הוא בוחר כאפשרויות צריכה אלטרנטיביות וביניהן "זונה שמנה", "זונה מתנדנדת", "בלונדינית לא צבועה", הן בבחינת הפצים. הן אינן נתפסות בתודעתו כמי שחוות השפלה, כאב וחולשה. החברה, המצטיירת דרך תודעתו של ערן, היא חברה המתייגת "זונה מתנדנדת בחוץ. שיניים שבורות. נרקומנית... גמורה. עיניים חצי סגורות", כסוכנת חופשית, הבוחרת מתוך רצון חופשי לסחור בגופה. התודעה של ערן, כתודעת רוב הדמויות האחרות בספר, קולטת את מצב הדברים הזה כטבעי. חולשה ואומללות, ברמות שונות, מאפיינת את רוב הדמויות באלנבי, גם גברים וגם נשים. ערן אומלל, אבל בוחר לעצמו צריכת מין מנחמת וממשיך הלאה. אבל אצל הנשים באלנבי מדובר בחולשה חוסמת אופק. הטקסט הספרותי מבליט את פערי הכוח בין גברים לנשים ואת קשת האפשרויות השונה של דמויות נשיות לעומת זו העומדת לרשות דמויות גבריות. פערי הכוח הללו נובעים ממה שהחברה מכתובה ומכך שהחברה מאפשרת ומתחזקת תופעות כזנות, חשפנות וצריכת מין. הניצול, האלימות וההשפלה, הכרוכים בתעשיית המין, אינם בחינת שאלות רלוונטיות עבור ערן. רגעי החולשה וההשפלה האישיים, שהובילו אותו אל צריכת המין משככת הכאב, הם בבחינת אפיזודה ממנה קל לעבור אל החיים הרגילים. עבור "זונה שמנה", "זונה מתנדנדת", "בלונדינית לא צבועה", הזמינות המתמדת לצרכים המיניים של הלקוחות היא החיים הרגילים.

לסיכום הדברים, אשוב לזכרון דברים. ספק אם שבתאי ביקש ליצור באמצעות דמותו של גולדמן מניפסט של מחאה, שמטרתו לעורר מודעות לבעיית הניצול וההשפלה שבזנות. יתירה מזאת, מציאתו של היסוד הזה בטקסט השבתאי אינה פשוטה ומובנת מאליה. ייתכן שאפילו לנשים קל להזדהות עם חרפתו והשפלתו של גולדמן יותר מאשר לדמיין את תודעתה של פאולה או של אותה אישה המקפידה על תסרוקתה ואיפורה, שממנה מנסה גולדמן לקנות בפעם הראשונה שירותי מין. כמו שמציינת חנה סוקר-שווגר (2007), "עוצמת ההזדהות שמעוררת יצירתו של שבתאי היא כה גדולה, עד שהיא מובילה את הקורא להזדהות עם הסובייקט המעוצב בה, בלי לשים לב שבכך הוא מתנכר לעתים לעורו שלו, למינו שלו" (שם: 198). עם זאת, ולמרות הפיתוי להזדהות עם האומללות המהורהרת של גולדמן, בקריאה נוספת מצטייר בבחירות עוד רובד הטמון בנבכי יצירתו הגדולה של שבתאי. מתוך תודעתו של הגיבור הולכים ומתפשטים מעגלי משמעות חדשים.

אני קוראת את התנהלותו ומחשבותיו של גולדמן כמעין אזהרה. גולדמן הוא אדם חושב ורגיש, אבל כשמתעורר בו הדחף לקנות שירותי מין, מתעמעמות הרגישות

ודקות המחשבה. זנות היא מבחינתו בראש ובראשונה מצרך זמין, שמסיבה שלא מוחזרות לו יש אמנם משהו משפיל בצריכתו, אבל תמיד נלוות אליה ציפייה ותקווה כי אולי הפעם הבאה תסב לו חוויה מספקת יותר מקודמתה. האזהרה המשתמעת מופנית כלפי חברה שזוהו הלך הרוח הרווח בה, חברה החסרה את היכולת להבחין בסבל, בהשפלה, במצוקה ובהחפצת האנושי, שהם תוצאה בלתי נמנעת שלהם. המציאות מוכיחה כי יש ויש מקום לאזהרה מעין זו, שכן חוסר הרגישות המגולם בדמותו של גולדמן והאטימות ליסוד הניצול וההשפלה, הכרוך באופן בלתי נמנע בזנות, הלכו והתרחבו בשלושים השנים שעברו מאז ראתה היצירה אור. הם היפרו והצמיחו את פרסום החוצות הבוטה, המציע נשים עירומות כסחורה זולה במיוחד, את הסחר בנשים על כל היבטיו, שהאינטרנט והגלובליזציה מעצימים ומטפחים, ורע מכול, הם טיפחו תודעה ישראלית השבויה בתפישה שהזנות היא דבר נורמלי ומובן מאליו.

מקורות

- אלמוג, ש' (2008). בשים מופקרות. תל אביב: משרד הבטחון.
- בארט, ר' (2004). ערבי פריס (תרגום: ד' משעני). תל אביב: משכל.
- גולדברג, ל' (2007). מכתבים מגסיעה מדומה. תל אביב: ספרית פועלים.
- טאוב, ג' (2009). אלנבי. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- מרקון, ד' (2007). "התקף", סיפור על נפש רגישה ומציאות "כהווייתה". אוחר 24, פברואר, 2013 <http://keshatot.org.il/Index.asp?ArticleID=904&CategoryID=162&Page=1>
- סוקר-שווגר, ח' (2007). מכשף השבט ממעונות עובדים: יעקב שבתאי בתרבות הישראלית. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- צ'כוב, א' (2006). הנזיר השחור וסיפורים אחרים (תרגום: ד' מרקון) (עמ' 41-64). ירושלים: כרמל.
- שבתאי, י' (1977). זכרון דברים. תל אביב: ספרי סימן קריאה, מפעלים אוניברסיטאיים.